

FELSZABADULÁSUNK ÉVFORDULÓJÁRA

Munk Károly

Ha végigtekintünk népünk történetén, azt tapasztaljuk, hogy az a szabadság utáni vágy, illetve e vágy realizálásáért folytatott harc története. E megállapítás nem újszerű, hiszen Marx már több mint egy évszázaddal ezelőtt kimutatta, hogy az egész emberiség története az osztályharcok története, ami lényegét tekintve az emberi szabadságért folyó harc történetét jelenti. Ha e rövid megemlékezést mégis a fenti gondolattal indítjuk, csupán azt szeretnénk vele ismételten kiemelni, hogy a magyar nép is — hasonlóan oly sok más testvér néphez — évszázadok során szüntelen harcban állt emberi életének értelméért: a szabadságért, az alkotó munka biztosításáért.

A történelemtudomány megtisztelő feladata, hogy az objektív valóság feltárásával kimutassa e harc minden fontos mozzanatát, hogy a körülmények, az okok és okozatok, a múlt reális ábrázolásával tapasztalattárat adjon az újabb nemzedékek jövőt alakító munkájához.

A magyar marxista történelemkutatás — s benne a hadtörténeti kutatás is — már sokat tett, hogy megfeleljen e követelménynek. De még nem eleget! Az eltelt negyedszázad kevésnek bizonyult, hogy tudományos érveléssel megcáfoljuk a sok-sok évtizedes történelemhamisítást és egyben az igazságnak megfelelő valót állítsuk a helyébe. A ma nemzedékének éppen olyan fontos a megalapozott történelemismeret, mint volt az az elődök számára, de talán még annál is fontosabb, mert a mai és a további nemzedékek már tudatosan formálják saját történelmüket, amihez a marxista történelemszemlélet — magától értetődően — az egyik legfontosabb formáló eszköz. Úgy véljük, hogy a ma tevékenykedő történelemkutatók felelőssége ezért olyan fontos. Sokszorosan nem mindegy, hogy ifjúságunkban milyen történelemszemlélet alakul ki, hogy történelmünk egyes eseményeit, alakjait hogyan ítélik meg, és hogy az eléjük állított történelmi hősök alapján bennük milyen eszményképek alakulnak ki. Számunkra nem lehet közömbös, hogy ifjúságunk a múltat tanulmányozva mire büszke, mit vall a magáénak és mit ítél el! A helyes történelemszemlélet kialakítása és annak hasznosítása nemcsak a távoli múlt, de a jelen, sőt a jövő reális megítélésé-

nél is elengedhetetlen. Így például a felszabadulásunk óta eltelt negyedszázad eseményeinek megértéséhez is szükséges.

A mai ifjúság óriási többsége számára a felszabadulás körülményei, de jó részüknek az azt követő egy—másfél évtized is már történelem, amit a történészek által leírtakból, vagy éppen az idősebb nemzedékek elbeszéléseiből ismernek. A kép, ami így megformálódik bennük, ellentmondásos, ami a történeti kutatás fogyatékoságaira, illetve a szóbeli tájékoztatások szubjektívizmusára vezethetők vissza.

Felszabadulásunk negyedszázados évfordulóján történészeinknek erre nem lehet nem gondolniuk.

25 esztendő telt el népünk történetében az új minőségi szakaszt nyitó felszabadulás óta. Egy negyedszázad! Úgy tűnik — különösen ha figyelembe vesszük, hogy ez idő alatt mennyi minden történt —, hogy elegendő időnk volt történelmünknek ezt a sorsfordulóját helyesen, a maga valóságában megértetnünk társadalmunk minden fontos rétegével, de különösen az ifjúsággal. Ám, ha jól belegondolunk, ez valóban csak úgy tűnik. A reális tények nem ilyen biztatóak. Ünneprontás nélkül — vagy éppen az ünnep nagy fontosságát kiemelve — őszintén szólunk kell arról, hogy nem csupán a távoli múlt fontos eseményeit kell még történészeinknek megnyugtatóan tisztázni, de a 25 esztendővel ezelőttil is, sőt az azóta eltelt időszakot is. Sok még ezek körül is az eszmei összekuszáltság.

Az elmúlt évi érettségi vizsgákon — tehát valójában ifjúságunk színe-virágánál, a 18 esztendősek között — többen akadtak, akik az 1945 utáni forradalmi tetteket csupán a szovjet hadseregnek tudták be. Mintha ezzel a „nemes gesztussal” akarnák hálájukat kifejezni a szovjet nép fiainak. Nem vették észre — de ne is tőlük várjuk ezt elsősorban, hanem azoktól, akik nevelésükre hivatottak —, hogy ezzel a Szovjetuniót még a forradalom exportjának vádjával is illették. Biztosak vagyunk benne, hogy nem mentünk túl messzire e következtetéssel, még akkor sem, ha ezt így senki sem fogalmazta meg, de az adott válaszokban ez a konzekvencia potenciálisan mégis megtalálható volt.

Jogos a kérdés: mi ennek az oka? A középiskola elvégzése után az „érett” fiatalság miért vélekedhet így a felszabadulásunkról? Bármennyire leegyszerűsítettnek is tűnik a válasz: az ok a 25 esztendő megítélésének ma is fellelhető fogyatékoságában keresendő. Mint ahogyan hibásnak kell tartanunk azt az — esetenként a történelemkutatással hivatásszerűen foglalkozók között is fel-felbukkanó — álláspontot, mely szerint „jelentéktelennek” kell tartani a magyarok részvételét saját felszabadításunkban. Ez a nézet is többször visszhangzott az érettségi feleletekben. Távol áll tőlünk a magyar ellenállás és partizánmozgalom túlértékelése, de semmi esetre sem érthetünk egyet annak alábecsülésével. Helyenként még ma is helytelenül ítélik meg azokat a tényezőket, amelyek felszabadulásunkhoz vezettek, illetve a valóságtól eltérő értékrendet állítanak fel e tények között.

A történelmi tények — úgy véljük — meggyőzően bizonyították, hogy a hitleri fasizmus és a magyar kiszolgálók uralmát, hatalmát a

népfelszabadítóként és osztályszövetségesként hazánkba érkező szovjet hadsereg csapatai zúzták széjjel. Ezzel olyan lehetőséget teremtettek a magyar progresszív, forradalmi erők számára, melynek jelentőségét szinte túlbecsülni is lehetetlen. Ez tény, és ezt a tényt ki fogcsikorgatva, ki pedig őszinte hálaérzettel, de elismeri. Ennek azonban nem mond ellent az, hogy volt magyar ellenállási mozgalom, hogy akadtak, akik fegyverrel szálltak szembe népünk elnyomóival, és közülük jó néhány hősi halált halt! Ez is tény! A magyar ellenállók és partizánok tevékenysége is benne volt abban az ökölcsapásban, amely szétrombolta minden idők legkegyetlenebb elnyomó rendszerét. Még akkor is igaz ez, ha a magyarok fegyveres tevékenységének hatékonysága és tömegessége nem érte el a környező testvérországok népi ellenállásának tevékenységét színvonalát.

A régi rend hatalmi eszközeinek szétzúzásában tehát a Szovjetunió hadserege játszotta a főszerepet, még akkor is, ha velük válllvetve magyar hazafiak is harcoltak. Ám az új rendszer, a népi demokratikus rendszer kialakításában, az osztályellenség politikai és gazdasági legyőzésében a Szovjetunió csak rendkívül kedvező külső tényező volt; a csatát a belső erőknek, a magyar forradalmi mozgalmaknak kellett megvívniuk. Ez nem magyar sajátosság! A forradalmi átalakulásban mindenütt és mindig a belső erők a döntők, még akkor is, ha nem közömbösek a külső körülmények, a mi esetünkben a Szovjetunió hadseregének magyarországi jelenléte.

A magyar progresszív erők — élükön a kommunistákkal — éltek a történelmi lehetőséggel, amit a szovjet hadsereg győzelme és jelenléte teremtett, és sok olyan vívmányt értek el, amelyekről fiainknak, utódainknak büszkén beszélhetünk. A szétzúzott magyar fasiszta rendszer helyén népi demokratikus államot építettek fel, lényegében megoldották a magyar parasztok ezeréves perét: kiosztották a földet és mindezekkel együtt kemény osztályharcban megkezdtek az igazi népi állam, a proletárdiktatúra megteremtését elősegítő feltételek létrehozását.

Az eltelt 25 esztendő alatt hányszor hallottuk már, hogy 1945 után „élni tudtunk a szabadsággal!” Ez így igaz! Ki is vitathatná el ezt a negyedszázados évforduló küszöbén. Mégis érdemes e találó megállapításról néhány szót ejteni, nyilván nem a bizonyítás, vagy éppen a cáfolat érdekében, hanem inkább azért, hogy mi is volt az a szabadság, amivel 1945-ben és azt követően élni tudtunk?

Az első gondolat, amit e kérdéssel kapcsolatban — úgy véljük — érdemes tisztázni, hogy a szabadság egy nép számára a történelem során nem mindig jelenti ugyanazt a tartalmat. A népi szabadság tartalma a történelmi fejlődés adott szakaszától determinálódik. Magától értetődő, hogy a népi szabadság tartalma nem jelentette ugyanazt, a rákóczi, a kossuthi vagy az 1919-es időkben, és még inkább nem 1944—1945-ben. A felszabadulás időszakában a nép szabadsága tartalmában azt jelentette, hogy megszabadulni a nemzeti függetlenséget gúzsbakötő német faszizmustól és annak magyarországi segítőitől, hogy szétzúzni az elmaradottságot konzerváló feudálkapitalista rendszert, és szabad mozgást

biztosítani mindazon társadalmi erőknél, amelyek az alapvető célokért hajlandók is tenni.

1945-ben a nép szabadságának alapvetően ezek voltak a fontosabb tartalmi mutatói. A szovjet hadsereg azzal, hogy szétzúzta a német és magyar fasiszta hadigépezetet és bátorító karral emelte fel — osztályhelyzetére, vallási és ideológiai meggyőződöttségére való tekintet nélkül — mindazokat, akik készek voltak a romok helyén építeni, felbecsülhetetlen történelmi lehetőséget teremtett ahhoz, hogy élni tudjunk a szabadsággal. De a szovjet hadseregtől azt várni, hogy politikai harcban verje széjjel a magyar reakció, a burzsoázia, a régi rend erőit — merő tévedés, sőt antimarxista elvárás. A szovjet hadsereg jelenléte ehhez a harchoz csak külső (bár nagyon fontos) feltétel volt. A valóságos harcot a belső, a magyar forradalmi erőknél kellett megvívniuk. És az a megállapítás, hogy élni tudunk a szabadsággal, ezt a harcot is magában foglalja. Ám e fogalom ennél mégis többet takar. A romok helyén újat teremteni az akkori, az 1945-ös történelmi időszak feladata volt. Akik akkor e történelmi feladat végrehajtásában részt vettek, tisztelet érdemelnek. És sokan voltak ilyenek. Ma 25 esztendővel a felszabadulás után kijár e tisztelet elődeinknek, mert akik akkor megértették, hogy „tenni, tenni kell...” elévülhetetlenül beírták nevüket népünk történetébe, még akkor is, ha nem lesz egyetlen történelemkönyv sem, amelyik névszerint is megemlékezne róluk. Mi azonban az „élni tudunk a szabadsággal” fogalom tartalmi összetevőinek elemzésekor ennél a pontnál nem állhatunk meg, mert a történelem sem állt meg. Az 1944—1945-ös történelmi szakaszt újabb, sőt újabbak követték. De a további utat már nem mindenki járta végig. A nép szabadságának tartalma később már többet jelentett és többet is követelt, másként mondva, a nép szabadsága szocialista tartalmat kapott, amelyet ekkor már sokan nem akartak vagy nem tudtak megérteni.

Amikor a 25 esztendő évfordulón meghajtjuk az elismerés zászlaját a negyedszázad előtti történelmi tetteket vállalók előtt, azt is tudjuk, hogy nemcsak 1945-ben tudunk élni a szabadsággal az ő jóvoltukból, de azt követően is, és élni kell tudnunk e szabadsággal ma is, majd a jövőben is, azzal a népszabadsággal, amely tartalmában és kiharcolóinak táborában is állandóan változik és előre halad. Kell ezzel számolnunk, mert a jövő számára nekünk kell felkészíteni a tettekhez kész hazafiakat. Felkészítésükben pedig egyik legfontosabb eszköz a múlt helyes bemutatása, a marxista történelemszemlélet, az egyes események és személyek szubjektivitástól mentes értékelése és helyére tévése, amelyet elvégezni nekünk kell történészeknek, köztük hadtörténészeknek — és ez a feladat nem is kevés.